

Mannréttindi – lokayfirferð

Staða tillagna A-nefndar, 15. júní 2011

1. Mannleg reisn	2
2. Jafnræðisregla	2
x. Mannréttindi/Gildissvið	2
3. Mannhelgi	3
4. Friðhelgi einkalífs	3
5. Réttur barna	3
6. Tjáningarfrelsi	4
7. Upplýsingafrelsi	4
8. Frelsi fjölmiðla	5
9. Frelsi menningar og mennta	5
10. Trúfrelsi	5
11. Þjóðkirkja	6
12. Félagafrelsi	6
13. Fundafrelsi	6
14. Ríkisborgararéttur	7
y. Ferðafrelsi	7
15. Frelsissvipting	8
16. Bann við afturvirkni refsingar	8
17. Bann við ómannúðlegri meðferð	8
18. Bann við herskyldu	9
19. Réttlát málsmeðferð	9
20. Heilbrigðisþjónusta	9
21. Menntun	10
22. Atvinnufrelsi	10
23. Félagsleg réttindi	11
24. Eignarréttur	11
25. Menningarleg verðmæti	12
26. Náttúruauðlindir (2. yfirferð ókláruð)	12
27. Náttúra Íslands (2. yfirferð ókláruð)	13
28. Upplýsingaskylda og samráð (2. yfirferð ókláruð)	13
29. Dýravernd (2. yfirferð ókláruð)	13
30. Skyldur samkvæmt alþjóðlegum mannréttindasamningum (2. yfirferð ókláruð)	14

1. Mannleg reisn

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund

Öllum skal tryggður réttur til lífs og til að lifa með mannlegri reisn í réttlátu samfélagi. Margbreytileiki mannlífsins skal virtur í hvívetna.

Skýring

- Ný grein.
- Byggist m.a. á samningi um réttindi fatlaðs fólks (UN Convention on the Rights of People with Disabilities).
- Er ætlað að tryggja einstaklingum möguleika til fullrar þátttöku og virkrar aðildar í samfélaginu.
- Réttur til lífs skv. 2. grein mannréttindasáttmála Evrópu.
- Ekki ætlan nefndarinnar að þetta hafi áhrif á lög um fóstureyðingar.

2. Jafnræðisregla

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali

Allir eru jafnir fyrir lögum og skulu njóta mannréttinda án nokkurs manngreinarálits, svo sem vegna kynferðis, aldurs, arfgerðar, búsetu, efnahags, fötlunar, kynhneigðar, kynþáttar, litarháttar, skoðana, stjórnáttengsla, trúarbragða, tungumáls, uppruna, ætternis og stöðu að öðru leyti. Konur og karlar skulu njóta jafns réttar í hvívetna

Skýring

- Er 65. grein núgildandi stjórnarskrár.
- „Manngreinarálit“ er sett inn til samræmis við 26. grein alþjóðasamnings um borgaraleg og stjórnáttaleg réttindi (e. discrimination).
- Atriðum raðað í stafrófsröð á eftir orðinu „kynferði“.
- Við bætist „aldurs“, „búsetu“, „fötlunar“ og „kynhneigðar“ skv. tillögu í skýrslu stjórnlaganefndar. „Aldur“ og „búseta“ voru í hornklofa í skýrslu stjórnlaganefndar, hér eru orðin sett inn til umræðu.
- Við bætist „arfgerð“, m.a. vegna erindis til nefndarinnar.
- Við bætist „stjórnáttengsla“ til að bregðast við stöðu í þjóðfélaginu.
- „Þjóðernisuppruni“ verður „uppruni“, víðara hugtak.

x. Mannréttindi/Gildissvið

Möguleg viðbót við áfangaskjal

Mannréttindi tryggð með stjórnarskrá þessari má því aðeins skerða, að almannahagsmunir eða einkahagsmunir krefjist þess, enda sé gætt meðalhófs og ekki vegið að kjarna þeirra réttinda sem um ræðir.

Skýringar nefndar

- Til skoðunar að bæta greininni við áfangaskjalið.

- Þarf jafnframt að skoða lárétt áhrif og síbatnandi réttindi.

3. Mannhelgi

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Allir skulu njóta mannhelgi og verndar gegn hvers kyns ofbeldi, svo sem kynferðisofbeldi, innan heimilis og utan.

Skýring

- Ný grein.
- Undirstrikað hversu mikið samfélagsmeið ofbeldi er.
- Var kynnt sem hluti af grein um friðhelgi einkalífs á ráðsfundi 6. maí, er nú sjálfstæð grein.

4. Friðhelgi einkalífs

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Allir skulu njóta friðhelgi einkalífs, heimilis og fjölskyldu. Ekki má gera líkamsrannsókn eða leit á manni, leit í húsakynnum hans eða munum, nema samkvæmt dómsúrskurði eða sérstakri lagaheimild. Það sama á við um rannsókn á skjölum og póstsendingum, símtölum og öðrum fjarskiptum, svo og hvers konar sambærilega skerðingu á einkalífi manns. Þrátt fyrir ákvæði þessarar greinar má með sérstakri lagaheimild takmarka á annan hátt friðhelgi einkalífs, heimilis eða fjölskyldu ef brýna nauðsyn ber til vegna réttinda annarra.

Skýring

- Er 71. grein núgildandi stjórnarskrár, efnislega óbreytt.
- Málsgrein um mannhelgi, sem var kynnt sem hluti þessarar greinar á ráðsfundi 6. maí, gerð að sjálfstæðri grein.

5. Réttur barna

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Börnum skal tryggð í lögum sú vernd, virðing og umönnun sem velferð þeirra krefst. Ráðstafanir yfirvalda í málum sem varða börn skulu taka mið af því sem þeim er fyrir bestu. Barni skal tryggður réttur til að tjá skoðanir sínar í öllum málum sem það varðar og skal tekið réttmætt tillit til skoðana í samræmi við aldur þess og þroska.

Skýring

- Er 3. mgr. 76. greinar núgildandi stjórnarskrár.
- Gert að sjálfstæðri grein skv. tillögu í skýrslu stjórnlaganefndar.
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 3. og 12. greinar samnings um réttindi barnsins.
- Efnisbreytingar frá því sem kynnt var á ráðsfundi 6. maí, til að bregðast við innsendu erindi Unicef.

6. Tjáningarfrelsi

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Allir eru frjálsir skoðana sinna og sannfæringar. Hver maður á rétt á að tjá hugsanir sínar, en ábyrgjast verður hann framsetningu þeirra fyrir dómi. Stjórnvöldum ber að tryggja þennan rétt. Ritskoðun og aðrar sambærilegar tálmanir á tjáningarfrelsi má aldrei í lög leiða. Stjórnvöld skulu tryggja aðstæður til opinna og upplýstrar umræðu, svo sem óheftan aðgang að netinu og upplýsingatækni. Tjáningarfrelsi má aðeins setja skorður með lögum til verndar öryggi, heilsu, réttindum eða mannorði annarra, svo sem nauðsyn ber til í lýðræðislegu þjóðfélagi.

Skýring

- Er 73. grein núgildandi stjórnarskrár.
- Texti einfaldaður án efnislegra breytinga.
- „Öryggi“ ætlað að ná til ríkis og almennings.
- Skoða þarf hvort orðin „siðgæði“ og „allsherjarregla“ séu nauðsynleg.
- Skyldu stjórnvalda bætt við greinina, til að tryggja aðstæður til lýðræðislegra skoðanaskipta.

7. Upplýsingarfrelsi

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Öllum er frjálst að safna og miðla upplýsingum. Öll gögn sem opinberir aðilar safna eða standa straum af skulu vera aðgengileg. Stjórnsýsla skal vera gegnsæ. Halda skal til haga gögnum, svo sem fundargerðum, og skrásetja og skjalfesta erindi, uppruna þeirra, ferli og afdrif. Slíkum gögnum má ekki eyða. Listi yfir öll mál og gögn í vörslu hins opinbera, uppruna þeirra og innihald, skal vera öllum aðgengilegur. Upplýsingar og gögn í fórum stjórnvalda skulu vera öllum tiltæk án undandrátta, nema ríkar og rökstuddar ástæður knýi á um nauðsynlega leynd þeirra í lýðræðislegu þjóðfélagi, svo sem við á um sjúkraskýrslur. Afhendingu gagna og birtingu þeirra má aðeins setja skorður með lögum, svo sem vegna friðhelgi einkalífs, öryggis ríkisins eða lögbundins starfs eftirlitsstofnana. Um gögn sem lögbundin leynd hvílir yfir skulu liggja fyrir upplýsingar um ástæður leyndar og takmörkun leyndartíma. Alþingi getur aflétt gagnaleynd.

Skýring nefndar

- Nýtt ákvæði. Ætlað að tryggja borgurunum möguleikann á að sjá hvernig mál þróast og hljóta úrvinnslu hjá hinu opinbera – tryggja virkt aðhald almennings.
- Byggist á skýrslu stjórnlaganefndar, valkostur 2 á s. 88. Einnig á innsendum erindum.
- Hert á frumkvæðisskyldu ríkisins við söfnun, birtingu og miðlun upplýsinga.
- Byggist að hluta á stjórnarskrám Svíþjóðar og Finnlands.
- Dæmi um lista yfir gögn opinberra aðila má sjá í Noregi: <http://www.oep.no>

8. Frelsi fjölmiðla

Áfangaskjal á 12. ráðsfundi

Frelsi fjölmiðla, ritstjórnarlegt sjálfstæði þeirra og gegnsætt eignarhald skal tryggja með lögum. Vernd blaðamanna, heimildarmanna og uppljóstrara skal tryggja í lögum. Óheimilt er að rjúfa nafnleynd án samþykkis þess sem veitir upplýsingar nema við meðferð sakamáls og samkvæmt dómsúrskurði.

Fyrri skýring nefndar

- Nýtt ákvæði.
- Staðsetning til umræðu.
 - Til athugunar að færa hluta 1. mgr. í annan kafla, þar sem væri hægt að taka almennt á gagnsæju eignarhaldi fyrirtækja.
- Vörn nafnleyndar byggist á valkosti 2 á s. 88 í skýrslu stjórnlaganefndar.
 - Aflétting nafnleyndar geti verið með leyfi bæði heimildarmanns og blaðamanns, ef nauðsyn krefur.
- Skilgreining úr lögum nr. 38/2011 um fjölmiðla:
 - „Fjölmiðill er hvers konar miðill sem með reglubundnum hætti miðlar til almennings efni er lýtur ritstjórn. Til fjölmiðla teljast m.a. dagblöð og tímarit, ásamt fylgiritum þeirra, netmiðlar, hljóð- og myndmiðlar og aðrir sambærilegir miðlar.“

9. Frelsi menningar og mennta

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali

Tryggja skal með lögum frelsi vísinda, fræða og lista.

Skýring

- Fært úr menntagrein og gert að sjálfstæðri grein.

10. Trúfrelsi

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali

Sérhver maður á rétt á að vera frjáls hugsana sinna, sannfæringar og lífsskoðunar. Felur sá réttur í sér frelsi hvers og eins til að iðka trú sína, einslega eða í samfélagi með öðrum, opinberlega eða á einkavettvangi.

Öllum er frjálst að breyta um trú eða sannfæringu og standa utan trúfélaga.

Stjórnvöldum ber að vernda öll skráð trúfélög og lífsskoðunarfélög, sem miða að umburðarlyndi.

Frelsi manna til að rækja trú sína eða sannfæringu skal einungis háð þeim takmörkunum, sem lög mæla fyrir um og nauðsyn ber til í lýðræðislegu þjóðfélagi.

Skýring

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 18. grein mannréttindayfirlýsingar Sameinuðu þjóðanna og 9. grein mannréttindasáttmála Evrópu, sem Ísland er þegar aðili að.
- Vernd trú- og lífsskoðunarfélaga miði að umburðarlyndi og virðingu í samfélaginu.

- Með lífsskoðunarfélagi er átt við félag sem löggjafinn hefur viðurkennt á einhvern hátt, byggist fráfrjálsri aðild félaga og hefur eftirfarandi að markmiðum sínum og starfsvettvangi:
 - Siðferði og siðfræði: Umræða um siðferðisgildi og hvernig best er að leysa siðferðileg álitamál.
 - Fjölskyldan og félagslegar athafnir: Framkvæmd félagslegra athafna fjölskyldunnar (ferming, gifting, nafngjöf og útför) á tímamótum samkvæmt lífssýn félaga.
- Norðmenn hafa ríka hefð fyrir „lífssýnssamfund“ <http://www.lovddata.no/all/hl-19810612-064.html>
- Skoða möguleg áhrif á sóknargjöld, að þeirra sé ekki lengur getið.

11. Þjóðkirkja

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Valkostur 1: Evangelíska lúterska kirkjan er þjóðkirkja á Íslandi.
Valkostur 2: [Ákvæðið falli brott.]

Skýring

- Valkostur settur fram með það í huga að þjóðin greiði sérstaklega atkvæði um þessa grein þegar tillögur Stjórnlagaráðs eru lagðar fyrir hana.
- A-nefnd telur sig ekki hafa umboð til að velja á milli valkosta 1 og 2, vill gefa þjóðinni tækifæri til að gera út um þetta mál.

12. Félagafrelsi

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Rétt eiga menn á að stofna félög í sérhverjum löglegum tilgangi, þar með talin stjórnmalafélög og stéttarfélög, án þess að sækja um leyfi til þess. Félag má ekki leysa upp með ráðstöfun stjórnvalds. Banna má þó um sinn starfsemi félags sem er talið hafa ólöglegan tilgang, en höfða verður þá án ástæðulausrar tafar mál gegn því til að fá því slitið með dómi. Engan má skylda til aðildar að félagi.

Skýring

- Er 1. og 2. mgr. 74. greinar nógildandi stjórnarskrár.
- Félagafrelsi gert að sjálfstæðri grein í kjölfar umræðna á ráðsfundi 6. maí.
- Ákvæði sem heimilar skylduaðild að félögum tekið út með fyrirvara um að verið er að athuga það hjá sérfræðingum.

13. Fundafrelsi

Breytingartillaga nefndar A
Öll eigum við rétt á að safnast saman án sérstaks leyfis.

Skýring

- Er 3. mgr. 74. greinar núgildandi stjórnarskrár.
- Fundafrelsi gert að sjálfstæðri grein í kjölfar umræðna á ráðsfundi 6. maí.
- Fellt brott, í samræmi við umræður við áfangaskjal: „Banna má mannfundi undir berum himni ef uggvænt þykir að af þeim leiði óspektir.“
- Litið til 13. greinar finnsku stjórnarskrárinnar

14. Ríkisborgararéttur

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali

Rétt til íslensks ríkisfangs öðlast þeir sem eiga foreldri með íslenskt ríkisfang. Ríkisborgaréttur verður að öðru leyti veittur samkvæmt lögum.
Engan má svipta íslenskum ríkisborgararétti.
Íslenskum ríkisborgara verður ekki meinað að koma til landsins né verður honum vísað úr landi. Með lögum skal skipað rétti útlendinga til að koma til landsins og dveljast hér, svo og fyrir hvaða sakir sé hægt að vísa þeim úr landi.

Skýring

- Er 66. grein núgildandi stjórnarskrár.
- Í samræmi við núverandi löggjöf er felld brott setningin „Með lögum má þó ákveða að maður missi þann rétt ef hann öðlast með samþykki sínu ríkisfang í öðru ríki.“
- Bætt við skilgreiningu á veitingu ríkisborgararéttar, í samræmi við umræður á ráðsfundi 6. maí og við áfangaskjal. Sú tillaga er sett fram til að fá fram frekari umræðu, sem nefndin getur tekið tillit til á síðari stigum.
- Skipt upp í tvær greinar, ferðafrelsi gert að sjálfstæðri grein.

y. Ferðafrelsi

Fyrirhuguð viðbót við áfangaskjal

Allir skulu ráða búsetu sinni og vera frjálsir ferða sinna með þeim takmörkunum sem eru settar með lögum.
Engum verður meinað að hverfa úr landi nema með ákvörðun dómstóla. Stöðva má þó brottför manns úr landi með lögumætri handtöku.

Skýring

- Gert að sjálfstæðri grein, var áður hluti af grein um ríkisborgararétt.
- Árétting um löglega dvöl í landinu felld brott, þ.s. hún var efnislega nauðsynleg vegna nálægðar við innihald fyrri grein ar.

15. Frelsisvipting

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
<p>Engan má svipta frelsi nema samkvæmt heimild í lögum.</p> <p>Hver sá sem hefur verið sviptur frelsi á rétt á að fá að vita tafarlaust um ástæður þess.</p> <p>Hvern þann sem er handtekinn vegna gruns um refsiverða háttsemi skal án undandráttar leiða fyrir dómara. Sé hann ekki jafnskjótt látinn laus skal dómari, áður en sólarhringur er liðinn, ákveða með rökstuddum úrskurði hvort hann skuli sæta gæsluvarðhaldi. Gæsluvarðhaldi má aðeins beita fyrir sök sem fangelsisvist liggur við. Með lögum skal tryggja rétt þess sem sætir gæsluvarðhaldi til að skjóta úrskurði um það til æðra dóms. Maður skal aldrei sæta gæsluvarðhaldi lengur en nauðsyn krefur.</p> <p>Hver sá sem af öðrum ástæðum en í tengslum við sakamál er sviptur frelsi á rétt á að dómstóll kveði á um lögmati þess svo fljótt sem verða má. Reynist frelssvipting ólögmat skal hann þegar látinn laus.</p> <p>Hafi maður verið sviptur frelsi að ósekju skal hann eiga rétt til skaðabóta.</p>

Skýring

- Er 67. grein núgildandi stjórnarskrár.
- Varðhald felld út, þar sem það hefur verið aflagt sem refsíúrræði.
- Heimild dómara til að láta menn lausa gegn tryggingu felld út í kjölfar umræðna á ráðsfundi 6. maí. Heimildin þyki bjóða upp á misskilning um réttarstöðu og mismunun á grundvelli efnahags – en henni hefur aldrei verið beitt.

16. Bann við afturvirkni refsingar

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
<p>Engum verður gert að sæta refsingu nema hann hafi gerst sekur um háttsemi sem var refsiverð þegar hún átti sér stað, eða má fullkomlega jafna til þeirrar háttsemi. Viðurlög mega ekki verða þyngrri en þá voru leyfð í lögum.</p>

Skýring

- Er 1. mgr. 69. greinar núgildandi stjórnarskrár.
- Texti einfaldaður án efnislegrar breytingar.
- Kanna þarf hvort þörf sé á að hverfa að einhverju leyti aftur til fyrri texta, sérstaklega hvað varðar hina fullkomnu lögjöfnun sem er sterkari í þessu ákvæði en almennum lögum.

17. Bann við ómannúðlegri meðferð

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
<p>Í lögum má aldrei mæla fyrir um dauðarefsingu.</p> <p>Engan má beita pyndingum né annarri ómannúðlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu.</p> <p>Nauðungarvinnu skal engum gert að leysa af hendi.</p>

Skýring

- Er 68. grein og 2. mgr. 69. greinar núgildandi stjórnarskrár.

- Bann við herskyldu fært úr þessari grein í kjölfar umræðu á ráðsfundi 6. maí.

18. Bann við herskyldu

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Herskyldu má aldrei í lög leiða.

Skýring

- Ný grein.
- Bætt er við banni við herskyldu, m.a. til að bregðast við kröfu þjóðfundar og innsendum erindum.
- Bann við herskyldu gert að sjálfstæðri grein í kjölfar umræðu á ráðsfundi 6. maí.

19. Réttlát málsmeðferð

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Öllum ber réttur til að fá úrlausn um réttindi sín og skyldur eða um ákæru á hendur sér um refsiverða háttsemi með réttlátri málsmeðferð innan hæfilegs tíma fyrir óháðum og óhlutdrægum dómstóli. Dómping skal háð í heyranda hljóði nema dómari ákveði annað lögum samkvæmt til að gæta öryggis ríkisins eða hagsmuna málsaðila. Hver sá sem er borinn sökum um refsiverða háttsemi skal talinn saklaus þar til sekt hans hefur verið sönnuð.

Skýring

- Er 70. grein núgildandi stjórnarskrár.
- Texti einfaldaður án efnislegrar breytingar.
- „Öryggi“ nær til ríkis og almennings.
- Skoða þarf hvort orðin „velsæmi“ og „allsherjarregla“ séu nauðsynleg.

20. Heilbrigðisþjónusta

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Öllum skal tryggður með lögum réttur til heilbrigðisþjónustu sem miðar að líkamlegri og andlegri heilsu að hæsta marki sem unnt er.

Fyrri skýring nefndar

- Litið hefur verið á að 1. mgr. 76. greinar í núgildandi stjórnarskrá hafi tryggt fólki réttinn til heilbrigðisþjónustu.
- Brugðist við kröfu þjóðfundar:
 - Skýrsla stjórnlaganefndar, s. 83: „Þá koma fram viðhorf um verndun velferðarkerfisins, jafnan rétt til heilbrigðisþjónustu óháð tekjum og búsetu [...]“.
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 12. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:

- „Ríki þau sem aðilar eru að samningi þessum viðurkenna rétt sérhvers manns til þess að njóta líkamlegrar og andlegrar heilsu að hæsta marki sem unnt er.“

21. Menntun

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Öllum skal tryggður í lögum réttur til almennrar menntunar. Öllum skal standa til boða grunnskólamenntun án endurgjalds. Menntun skal miða að alhliða þroska hvers og eins, gagnrýnni hugsun og vitund um réttindi og skyldur.

Fyrri skýring nefndar

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 13. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „skuli barnafræðsla vera skyldubundin og öllum tiltæk án endurgjalds.“
- Skyldu til að veita menntun án endurgjalds á ekki að skilja sem bann við einkaskólum.
- „Almenn menntun“ tekur til grunnskólamenntunar og menntunar á framhaldsskólastigi, en þó ekki í sérskólum.

22. Atvinnufrelsi

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Öllum er frjálst að stunda þá atvinnu sem þeir kjósa. Þessu frelsi má þó setja skorður með lögum ef almannahagsmunir krefjast. Í lögum skal kveða á um rétt til mannsæmandi vinnuskilyrða, sanngjarnra launa og til að semja um starfskjör og önnur réttindi tengd vinnu.

Fyrri skýring nefndar

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 6. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Ríki þau sem aðilar eru að samningi þessum viðurkenna rétt manna til vinnu, sem felur í sér rétt sérhvers manns til þess að hafa tækifæri til þess að afla sér lífsviðurværis með vinnu sem hann velur sér eða tekur að sér af frjálsum vilja, og munu ríkin gera viðeigandi ráðstafanir til þess að tryggja þennan rétt.“
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 7. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Ríki þau sem aðilar eru að samningi þessum viðurkenna rétt sérhvers manns til þess að njóta sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða sem tryggja sérstaklega [...] sanngjarnt kaup og jafnt endurgjald fyrir jafnverðmæta vinnu án nokkurrar aðgreiningar.“
 - Sambærilegt ákvæði er í mannréttindayfirlýsingu Sameinuðu þjóðanna, sem Ísland er þegar aðili að.

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 23. grein mannréttindayfirlýsingar Sameinuðu þjóðanna, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Allir eiga rétt til atvinnu að frjálsu vali, til sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða og til verndar gegn atvinnuleysi.“
 - Vernd gegn atvinnuleysi er í sömu grein, en er ekki sett í áfangaskjalið að sinni: „Allir eiga rétt til atvinnu að frjálsu vali, til sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða og til verndar gegn atvinnuleysi.“

23. Félagsleg réttindi

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Öllum skal með lögum tryggður réttur til lífsviðurværis og félagslegs öryggis. Öllum, sem þess þurfa, skal tryggður í lögum réttur til almannatrygginga og félagslegrar aðstoðar, svo sem vegna atvinnuleysis, barneigna, elli, fátæktar, fötlunar, veikinda, örorku eða sambærilegra aðstæðna.

Fyrri skýring nefndar

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 25. grein mannréttindayfirlýsingar Sameinuðu þjóðanna, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Allir eiga rétt á líf skjörum sem nauðsynleg eru til verndar heilsu og vellíðan þeirra sjálfra og fjölskyldu þeirra.“
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 9. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Ríki þau sem aðilar eru að samningi þessum viðurkenna rétt sérhvers manns til félagslegs öryggis, þar á meðal til almannatrygginga“
 - Sjá líka 11. grein
- Færir stjórnarskrá til samræmis við Félagsmálasáttmála Evrópu, sem Ísland er þegar aðili að.
- Lífsviðurværi inniberi í sér rétt til að eiga skjól, fæði og klæði – með vísun í 9. og 11. greinar alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi.
- Fólk þurfi að hafa nægjanleg ráð til að taka þátt í samfélaginu til jafns við aðra.
- Barneignum bætt inn til að stjórnarskrárverja rétt til fæðingarorlofs og ættleiðinga.

24. Eignarréttur

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Eignarrétturinn er friðhelgur. Engan má skylda til að láta af hendi eign sína nema almenningsþörf krefji. Þarf til þess lagafyrirmæli og komi fullt verð fyrir. Eignarrétti fylgja skyldur, svo og takmarkanir í samræmi við lög. Nýting eignarréttar skal ekki ganga gegn almannahag.

Fyrri skýring nefndar

- Litið til 14. gr. þýsku stjórnarskrárinnar, sem tengir saman eignarétt og skyldur sem honum fylgja.

- Þess eru mörg dæmi að eignarétti fylgi skyldur, svo sem á grundvelli byggingar- og skipulagslaga, vatnalaga og nábylisréttar. Það er ekki verið að breyta inntaki eignaréttar frá því sem nú er heldur endurspegla núverandi réttarástand.
- Dregið úr mismunun á grundvelli þjóðernis, með því að fella brott sérstaka heimild til að takmarka eignarhald erlendra aðila. Ný 2. mgr. tryggir stjórnvöldum áfram þann möguleika að takmarka eignarhald.

25. Menningarleg verðmæti

Fyrirhuguð breyting á áfangaskjali
Dýrmætar þjóðareignir sem heyra til íslenskum menningararfi, svo sem þjóðminjar og fornhandrit, má hvorki eyðileggja né afhenda til varanlegrar eignar eða afnota, selja eða veðsetja.

Fyrri skýring nefndar

- Byggir m.a. á 1. grein þjóðminjalaga nr. 107/2001.
- Menningarverðmætum veitt sambærileg vernd þeirri sem veitt er náttúruauðlindum í tillögum nefndarinnar.
- Nánar þarf að skoða hvernig greinin snerti handritagjöf Dana.
- Með breytingu er reynt að koma til móts við þau sjónarmið að safnstjórar eigi að hafa ákveðið svigrúm til að skipta út safneign innan vissra marka.

26. Náttúruauðlindir (2. yfirferð ókláruð)

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Náttúruauðlindir Íslands eru sameiginleg og ævarandi eign þjóðarinnar. Þær ber að nýta á sjálfbæran hátt til hagsbóta öllum landsmönnum. Enginn getur fengið þær til varanlegrar eignar eða afnota og því má aldrei selja þær eða veðsetja. Handhafar löggjafar- og framkvæmdarvalds vernda auðlindirnar og geta veitt leyfi til afnota eða hagnýtingar þeirra gegn fullu gjaldi og til hóflegs tíma í senn. Slík leyfi leiða aldrei til eignaréttar eða óafturkallanlegs forræðis yfir auðlindunum. Auðlindir hafs og hafsbotns innan íslenskrar lögsögu eru þjóðareign. Til auðlinda í þjóðareign teljast jafnframt náttúrugæði, sem ekki eru í einkaeigu, svo sem nytjastofnar, landsvæði, vatns- og virkjunarréttindi og jarðhita- og námaréttindi.

Fyrri skýring nefndar

- Brugðist við kröfu þjóðfundar:
 - Skýrsla stjórnlaganefndar, s. 75: „Það viðhorf var áberandi á þjóðfundi að mæla bæri fyrir um auðlindir þjóðarinnar í stjórnarskrá. Náttúruauðlindir hvort heldur í lofti, láði eða legi, skuli skilgreina sem „eign þjóðarinnar“. Reglur um nýtingu auðlinda verði skýrar og horfi til komandi kynslóða og arður af nýtingu auðlinda renni að meginhluta til þjóðarinnar.“
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 2. gr. alþjóðasamnings um borgaraleg og stjórn mála- og réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:

- „Allar þjóðir mega, í sínu eigin markmiði, ráðstafa óhindrað náttúruauðæfum og auðlindum sínum brjóti það ekki í bága við neinar skuldbindingar sem leiðir af alþjóðlegri efnahagssamvinnu, byggðri á grundvallarreglunni um gagnkvæman ábata, og þjóðarétti. Aldrei má svipta þjóð ráðum sínum til lífsviðurværis.“

27. Náttúra Íslands (2. yfirferð ókláruð)

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Náttúra Íslands er friðhelg. Hverjum og einum ber að virða hana og vernda. Nýtingu sameiginlegra auðlinda þjóðarinnar skal haga svo að þær skerðist ekki til langframa og réttur komandi kynslóða sé virtur. Öllum skal með lögum tryggður réttur á heilnæmu umhverfi, fersku vatni og óspilltri náttúru til lands, lofts og sjávar þar sem líffræðilegri fjölbreytni er viðhaldið og fyrri spjöll bætt eftir föngum. Almennings er frjálst að fara um landið eins og lög leyfa.

Fyrri skýring nefndar

- Umhverfisvernd bætt við í samræmi við tillögur stjórnlaganefndar.

28. Upplýsingaskylda og samráð (2. yfirferð ókláruð)

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Stjórnvöldum ber að upplýsa almenning um ástand umhverfis og áhrif framkvæmda á það. Með lögum skal tryggja almenningi rétt til þátttöku í undirbúningi ákvarðana sem hafa áhrif á umhverfið. Réttur almennings til aðildar að dómsmálum varðandi mikilvægar ákvarðanir um sameiginlegar auðlindir og umhverfi Íslands skal tryggður með lögum.

Fyrri skýring nefndar

- Ákvæði bætt inn í mannréttindakaflann í samræmi við tillögu stjórnlaganefndar.
- Gengið lengra en stjórnlaganefnd leggur til, að því leyti að lögð er frumkvæðisskylda á hið opinbera.
- Tekið tillit til innsendra erinda.
- Þarf að skoða í samhengi við ákvörðun nefndar B um almenna samráðsskyldu stjórnvalda, að sænskri fyrirmynd.

29. Dýravernd (2. yfirferð ókláruð)

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
Með lögum skal kveðið á um vernd dýra gegn illri meðferð og dýrategunda gegn útrýmingu. Við nýtingu dýrastofna og annars lífríkis skal gæta virðingar fyrir öllum lifandi verum.

Fyrri skýring nefndar

- Nýtt ákvæði þar sem brugðist er við innsendum erindum og athugasemdum á heimasíðu Stjórnlagaráðs.

30. Skyldur samkvæmt alþjóðlegum mannréttindasamningum (2. yfirferð ókláruð)

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund

Öllum handhöfum ríkisvalds ber að virða mannréttindareglur sem bindandi eru fyrir ríkið að þjóðarétti og tryggja með lögum að eftir þeim sé farið.
Reglur um mannréttindi njóta stjórnarskrárverndar þegar þær skuldbinda ríkið samkvæmt staðfestum milliríkjasamningi.

Fyrri skýring nefndar

- Nýtt ákvæði í samræmi við tillögur stjórnlaganefndar.
- Þarf að skoða í samhengi við ákvörðun nefndar C um fullgildingarákvæði í utanríkismálakafla stjórnarskrárinnar.

AJ/15.6.2011